

Kirkerådet, Den norske kirke

Dato: 08.09.2016
Deres ref.:
Vår ref.: 2016/7789 DAGN

**Vigselsliturgi og forbønsliturgi for likekjønnede og ulikekjønnede par -
høringsuttalelse fra Det teologiske fakultet UiO**

Vedlagt oversendes høringsuttalelse fra Det teologiske fakultet.

Med hilsen

Aud V. Tønnessen
dekan

Dag Myhre-Nielsen
fakultetsdirektør

Dette dokumentet er godkjent elektronisk ved UiO og er derfor ikke signert.

Saksbehandler:
Dag Myhre-Nielsen
+4722850309, dag.myhre-nielsen@teologi.uio.no

Høring om vigselsturgi og forbønsliturgi for likekjønnede og ulikekjønnede par

Svar fra Det teologiske fakultet

Innledning

Først av alt ønsker vi å uttrykke glede over Kirkemøtets vedtak for at ny ordning for vigsel skal utformes, en ordning som skal gjelde alle par uavhengig av seksuell identitet og kjønnsidentitet. Vi vil også berømme Kirkerådet for en rask oppfølging av dette vedtaket. Vi kunne ønsket oss en bredere gjennomgang av vigselsturgien i det hele tatt, og ikke bare endringer basert på 2003-liturgien, men vi ser at det ville krevd mer tid. At man har prioritert raskt å få på plass en liturgi som også kan gjelde likekjønnede par, er en god prioritering.

I tillegg til å svare på de konkrete spørsmålene som er stilt, vil vi gi innspill til teologisk refleksjon omkring ekteskap, samliv og liturgi som vi håper kan ha betydning for prosessen i en senere fortsettelse. Vi regner med at det vil skje en videreutvikling i denne liturgisaken og at en mer omfattende gjennomgang av Den norske kirkes vigselsturgi vil finne sted etter hvert. Vi ønsker med å vårt svar å bidra også til å berede grunnen for det.

Om synet på ekteskap og vigsel

Vi ser den utvikling i saken om kirkelig vigsel for likekjønnede par for å være langt på vei i tråd med de anbefalinger som vi ga, da vi lot oss høre om endring av ekteskapsloven i 2007. De følgende sitater er hentet fra den uttalelsen. Utgangspunktet for vårt svar den gang som nå, er det lutherske syn på ekteskapet som en "verdslig" og sivilrettslig ordning. Det vil si at ekteskapet er å forstå som del av "de sivile ordninger som finnes for det skapte liv". Disse ordninger er blitt støttet opp under av kirken, som har medvirket til ekteskapsinngåelse, til forbønn og velsignelse. Kirkelig vigsel er altså noe som foretas "på vegne av samfunnet og er ingen egen kirkelig institusjon". Uavhengig av statskirkeordning eller ikke, må derfor Den norske kirke forholde seg til den ekteskapslovgivning som gjelder. Av dette følger at kirkelig vigsel er en delegert oppgave og at de som medvirker gjør det som "representanter for offentlige myndigheter".

Ut fra denne forståelsen av at ekteskapet fungerer som borgerlig ordning, hvor vi som mennesker får mulighet til å ordne livene våre i relasjoner mellom to av fri vilje, plasseres de to som vies ikke bare i en relasjon av tosomhet og kjærlighet, men også inn i et større samfunnsansvar. Parets liv inngår i ordnede former som kan sikre forutsigbarhet og trygghet for et familieliv.

Det teologiske fakultet anbefalte i 2007 at Den norske kirke skulle følge forslaget til departementet og åpne for vigsel av homofile par. Vi skrev den gangen:

"Det bør være mulig å beholde en felles vigselsform slik at kirken ikke må lage en særlig liturgi for par av samme kjønn. En særlig vigselsturgi bare for likekjønnede par vil bidra til å opprettholde den forskjellsbehandling loven ønsker å unngå. Allerede i dag finnes det i vigselstrialet en form for løfteinngåelse som er "kjønnsnøytralt" (alternativ B). Det omtaler bare "ektefelle", uten angivelse av kjønn, og har i partenes løfte gjensidig tiltale til "deg". Denne formen kan allerede nå legges til

grunn for vielser der en ønsker en slik form. I tillegg kan en innføre former for valgfrihet mht deler av ritualet rundt selve løfteavleggelsen, når det gjelder tekstlesninger og bønner. Dermed vil det innenfor samme liturgi foreligge alternative former som kan benyttes av dem som måtte ønske det, uavhengig av kjønn eller seksuell orientering hos partene.”

Vi mener fortsatt at dette forslaget med vekt på valgfrihet, ville kunne være en god modell for det videre arbeidet med vigselsliturgi. Vi vil imidlertid ikke følge opp dette nå, da saken som er på høring er av en litt annen art.

Derimot vil vi fremheve at etter 2007 har den teologiske begrunnelse for ekteskapet blitt endret gjennom innstillingen fra flertallet i det bispemøteoppnevnte samlivsutvalget i 2013, støttet av et flertall av biskopene samme år. Der legges vekten på ekteskapet som fellesskap, der kjærligheten mellom to personer, ikke kjønn, er avgjørende.

”Også mennesker av samme kjønn kan elske hverandre og ønske å leve i tillit, troskap og samhold livet ut. Vi har i det foregående knyttet et slikt ønske til menneskets livsvilkår: det er ikke godt for mennesket å være alene (1 Mos 2,18). Det gjelder både for heteroseksuelle og for homoseksuelle mennesker. Det handler ikke bare om den enkeltes behov for anerkjennelse, tillit og støtte, men også om behovet for å kunne vise tillit og være til hjelp og støtte for et annet menneske. Det er ikke bare slik at vi har behov for en annen som er vår nærmeste pårørende, men også slik at det er et privilegium å kunne være den nærmeste pårørende for et annet menneske. Slik er det for heteroseksuelle mennesker, og slik er det for homoseksuelle mennesker, og det kan ikke være noen grunn til å nekte homoseksuelle mennesker dette privilegiet, dette ansvaret og denne tilliten” (*Sammen. Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv*. Utredning fra et utvalg oppnevnt av Bispemøtet i Den norske kirke. Oslo 2013, s. 72).

Med vedtaket om at det skal lages en vigselsliturgi/forbønnsliturgi som skal kunne brukes av alle par, er det dette synet på ekteskap og samliv som må legges til grunn i utformingen av det.

Om Bibeltekster og moderne vigselordning

Kirken har et ansvar for å fortolke Bibelens tekster på en måte som er meningsfull i dagens virkelighet. Det innebærer også et ansvar til kritisk å ta avstand fra tidligere tiders uheldige og undertrykkende praksiser. Den borgerlig-lutherske ekteskapsfortolkningen former måten vi tenker at Bibelens tekster skal spille inn i vigselordning. De fleste tekster som forteller om ekteskapets form finner vi i Det gamle testamentet, og disse fremhever en patriarkalsk struktur som ikke automatisk er gjenkjennelig i dagens samfunn. Det er ikke lenger slik at mannen er den som må ta vare på kvinnen økonomisk og familiært. Strukturene er annerledes hvor både familieband og spesielt økonomiske bånd er fristilt hverandre. Den gjensidige kjærligheten er dermed det som stiller sterkere enn sikkerhet i hverandres økonomi og familie. Det er selvsagt ikke slik at Bibelens tekster snakker om ekteskapet som en ordning tilpasset likekjønnede par. Bibelen må derfor være et utgangspunkt for en hermeneutisk tolkning, hvor ekteskapet kan forstås som en uforbeholden gjensidig handling av kjærlighet. Med en slik tilnærming kan vi også teologisk snakke om hvordan ekteskapsinngåelse representerer mer enn en borgerlig handling. Den kan stå som et eksempel på

hvordan vi som mennesker lover å uttrykke Guds vilje med våre liv, at vi kan holde hverandres liv i våre hender.

Om å gi plass for skeive erfaringer i vigselsturgien

Et annet anliggende vi har hatt i vår tilnærming til denne vigselsturgien er representasjon. Når vigselsturgien også åpnes opp for likekjønnede par, mener vi det er viktig å ivareta et blikk som ikke eksklusivt er heteronormativt, dvs et blikk som ikke tar en heterofil identitet som utgangspunkt for tolkning og forståelse av vigselsturgien. Ettersom Kirkerådet i denne omgangen har latt vigselsturgien fra 2003 stå som utgangspunkt for det nye ordningsforslaget, innebærer det at man legger til rituale som er utformet med tanke på en heterofil identitet. Helle Ingeborg Mellingen argumenterer i sin doktorgrad «Fra smertespråk til lykkenormativitet» (Universitetet i Agder, Kristiansand 2013), at språket brukt i debatter rundt ekteskapet er preget av en heterofil lykkenormativitet hvor det heterofile ekteskapet står som mal for hvordan vi skal forstå lykkelige liv. Denne tilnærmingen er problematisk ikke bare for mennesker som velger å leve sine liv i andre samlivsrelasjoner eller lever sine live som single, men den forutsetter at en heterofil identitet må stå som norm for hvordan alle mennesker kan få lykkelige liv innenfor ekteskapets rammer. Vi mener det er viktig å utfordre dette blikket slik at vedtaket om felles vigselsturgien i KM ikke bare blir et uttrykk for hegemonisk homotoleranse, dvs en toleranse som bygger på heterofiles ønske om å inkludere skeive så lenge dette ikke utfordrer heteronormativiteten. I refleksjoner rundt ekteskap for likekjønnede par, er det derfor viktig å reelt la andre stemmer enn heterofiles komme til uttrykk. Bare slik kan erfaringer og ønsker skeive har, bli hørt og tatt hensyn til i en vigselsturgi som skal romme alle.

Kirkerådet ønsker høringsinstansenes synspunkter og eventuelle endringsforslag på følgende punkter:

1) Mener dere at liturgiforslagene (Ordning for vigsel og vigselsturgi og forbønnsturgi for likekjønnede og ulikekjønnede par/) svarer godt til Kirkemøtets vedtak (KM sak 17/16)?

Først og fremst ønsker vi å understreke vår glede over Kirkemøtets vedtak om en ny ordning for vigselsturgi som er åpen for alle par. Dette er en avgjørelse som viser at Den norske kirke ønsker å ta levde liv og erfaringer til alle dens medlemmer på alvor. Grunnlaget for dette vedtaket er den forståelse av ekteskapet som kom til uttrykk i flertallsvedtaket fra Bispemøtet i 2013 og som på avgjørende punkter bryter med den ekteskapsforståelsen som ligger bak liturgien av 2003. Når vedtaket fra Kirkemøtet sier at den nye liturgien skal være «tilsvarende» liturgien fra 2003, bør det forstås som at den skal være saklig tilsvarende med hensyn til innhold og oppbyggingen av liturgien. Etter fakultetets mening tolker forslagene til nye liturgier «tilsvarende» urimelig snevert. Den strenge definisjonen skaper problemer når til og med liturgisk språk fra godkjente liturgier ikke får plass i den nye vigselsturgien av hensyn til en form for enhetsprinsipp mellom de to liturgier. Vi finner det derfor mer hensiktsmessig at denne definisjonen bør forstås som «saksvarende». En saksvarende forståelse i forhold til 2003-liturgien vil kunne åpne opp for livserfaringer til like- og ulikekjønnede par på en bedre måte, uten at den nye liturgien må forholde seg til en form og innhold som først og fremst er rettet mot par bestående av en mann og en kvinne.

2) Er dere enige i å kalle ordningen «Vigselsordning for likekjønnede og ulikekjønnede par» / «Vigselsordning for likekjønna og ulikekjønna par»? Gi eventuelt forslag til en annen benevnelse.

Vi mener det er viktig at navnet på den nye vigselsordningen reflekterer et språk som er minst mulig diskriminerende. Understrekingen av kjønnsidentitet i tittelen gir inntrykk av en normativ hierarkisk fordeling mellom 2003 og det nye forslaget til vigselsordning. Det nåværende forslaget står i fare for å bli sett på som en tilleggsordning. Slik vi leser Kirkemøtets vedtak er det nettopp dette som ønskes å unngå. Betegnelsen «vigselsordning for likekjønnede og ulikekjønnede par» er også en svært komplisert og tilslørende betegnelse på en ordning som skal kunne omfatte alle par. Vi vil også minne om at dette navnet bør unngås av hensyn til transpersoner som overskrider et todelt kjønnsystem med mann og kvinne som de to kategoriene, noe som også ble påpekt i debatten under Kirkemøtet i år. I denne saken bør en også ta hensyn til at Stortinget 16.juni 2016 vedtok en lov om at den som opplever å tilhøre et annet kjønn enn det vedkommende er registrert med i folkeregisteret, har rett til å få endret sitt juridiske kjønn. Vi vil derfor foreslå at det er mer saksvarende og mindre diskriminerende å kalle liturgien for «Felles vigselsordning»

3) Alminnelige bestemmelser (s 1-2).

Vi stiller oss spørrende til tillegget i punkt 3 om at det er presten som har avgjørelsesmyndighet med hensyn til bruken av denne liturgien. Siden presten har mulighet til å reservere seg mot å vie likekjønnede par, vil dette punktet bare omfatte par av forskjellig kjønn som ønsker å bli viet etter den nye liturgien. I lys av at det vektlegges at liturgien skal være «tilsvarende» den fra 2003 virker det svært urimelig å gi prester en slik reservasjonsrett.. Slik vi leser og tolker §7 i Tjenesteordning for menighetsprester omfatter den prestens ansvar og plikt til å gjennomføre gudstjenester og ordninger fastsatt av kirken med de gjeldende liturgier. Denne liturgien blir vedtatt av Kirkemøtet til bruk i alle landets kirker. Derfor bør KM vedta at alle par har rett til å bli viet etter denne liturgien. Hvis man ønsker å beholde en reservasjonsrett for presten også i forhold til bruk av liturgi for ulikekjønnede par, må de sikres at kirken legger til rette for at dette kan skje.

4) Den innledende teksten eller til punktene 1, 2 og 3 i forslaget til vigselsliturgi for likekjønnede og ulikekjønnede par?

Inngangord: Hvordan man tiltaler Gud, forteller like mye om Gudsforestillinger, som hvordan kirken og vi som medmennesker møter hverandre i kirkerommet. Muligheten til å ønske brudepar og menighet velkommen i navnet til Skaperen, Frigjøreren og Livgiveren, handler derfor ikke bare om at mennesker med en LHBTQ+ identitet skal gjenkjenne seg i hilsen, men den forteller like mye om hvordan Den norske kirke ønsker å inkludere alle som ønsker å gifte seg i kirken. Ved å utelate en slik hilsen frarøver vi derfor muligheten til et inkluderende fellesskap hvor vi møtes uavhengig av kjønnsidentitet til feiring av kjærligheten. Vil vi også understreke at denne muligheten allerede eksisterer i gudstjenesteliturgien og finner det derfor unaturlig at liturgier utformet etter den nye gudstjenesteboken ikke tillater språk som man allerede har tillatt i andre gudstjenester. Vi vil derfor foreslå at det skal gis mulighet for å hilse menighet og brudepar i «Skaperens, Frigjøreren og Livgiverens navn».

I tillegg mener vi at det er en bedre gudstjenestelig form at den innledende velkomst etterfølges av en kort bønn for paret, for eksempel etter modell av den danske vigselførelse, istedenfor de tekstlesningene som er satt opp, og som etter salmen (3) følges av mange, til dels lange skriftlesninger.

5) De innledende ordene under punkt 4 Skriftlesninger («Gud har skapt oss [...] stå ved hverandres side livet ut»)?

Vi er enige i at en innledning til liturgien må fortelle noe om dens formål. Spørsmålet er derimot om denne formen er tjenlig for liturgiens helhet, hvor den slik som den er foreslått nå, fort virker ordtung og formanende. Flere av elementene i denne innledningen gjentas i forbønnene for paret (9). Vi har derfor følgende kommentarer:

Primært ville vi foretrukket at denne formen for innledning hadde blitt erstattet med en godt utarbeidet og poetisk formet kollektbønn, som forteller oss om denne kirkelige handlingens karakter. Dette er vanlig i andre former for gudstjenester og kirkelige handlinger, og det vil da være mulig å reflektere rundt samliv og den mellommenneskelige kjærlighet som ekteskapet fordrer av oss. Her kan f.eks. kollektbønnen til «Vielse af to af samme køn» fra Den danske folkekirkes ordning stå som inspirasjon.

Siden vi imidlertid antar at det i denne omgang er lite tid til å utarbeide et nytt slikt ledd, vil vi forholde oss til forslaget og kommentere det.

Innledningen slik den nå står, har mer et formanende og deklamatorisk preg enn forkynnende og poetisk. Ingressen understreker skapelsesperspektivet ved livet, og fellesskapet med Gud og hverandre. Dette fellesskapet inkluderer også samfunnet. Ekteskapet er en del av denne større sammenheng, og samlivet innebærer samfunnsansvar. Vi vil foreslå at resten av innledningen uttrykker hvordan ekteskapet og kjærligheten er Guds gave, slik at det forkynnende og tilsigende perspektivet blir fremtredende, mens det formanende (cf. siste ledd) mer kan komme til uttrykk i talen til paret. Vi vil derfor foreslå å understreke at kjærligheten er en gave gitt oss av Gud, som mennesker deler i samliv, ekteskap og vennskap. Dette større perspektiv vil bedre enn de neste setningene uttrykkes ved et utsagn som f.eks. "Å leve sammen i ekteskap er en del av dette fellesskapet, med kjærligheten som en gave fra Gud og fra dere til hverandre".

6) Forslaget til to obligatoriske skriftlesninger og at disse skal være Sal 36,6-10 og 1 Joh 4,7-12? Angi eventuelle andre forslag til lesninger.

Ideelt sett mener vi at obligatoriske tekstlesninger bør utelates, slik at prest og par kan finne fram til passende tekster som avspeiler parets livssituasjon. Det finner vi naturlig siden en i dette forslaget har gått vekk fra de såkalte "fundamentalordene", 1. Mos 1:27-28 og Matt 19:4-6 som obligatoriske lesninger. Uttrykket "fundamentalord" var en uheldig ordbruk, som førte tanken til "innstiftelsesord" og ekteskapet som sakrament. Verken de foreslåtte obligatoriske ledd, eller de fleste valgfrie, omtaler ekteskap som sådan, men handler generelt om kjærlighet, ansvar og fellesskap. Dette gjør dem også velegnet til å uttrykke visjoner for menneskelig fellesskap, også for ekteskap, ubundet av kjønn på paret.

Vi er likevel klar over at praktiske løsninger noen ganger må gå foran de teologiske betraktninger, og vi vil derfor komme med følgende kommentarer og endringsforslag til tekstene som er foreslått i liturgien:

En innvending som gjelder begge de foreslåtte tekstene er at de er for lange. Med flere lesninger blir inntrykket for tungt og innholdsmettet, og dermed uegnet for den liturgiske situasjonen.

Sal 36, 6-10 er et for langt tekstutdrag og snakker om Guds kjærlighet i generelle vendinger. Vi ser det hensiktsmessig å bytte dette utdraget ut med en kortere tekst og vil foreslå Sal 8: 4-5, som uttrykker et skaperperspektiv på mennesket. Teksten legger frem en kort og konsis forståelse av Guds forhold til mennesket i et poetisk og pregnant språk.

I stedet for den foreslåtte tekstperikopen 1. Joh 4,7-12, som er en lang og formanende tekst fra et av brevene, vil vi foretrekke å ta inn en tekst fra de alternative lesetekstene, nemlig fra evangeliet etter Johannes 13:34-35, som er et direkte Jesus-ord, og som kort og pregnant knytter Jesu kjærlighet og menneskers kjærlighet sammen.

7) Punkt 7 Ekteskapsinngåelse

Vi er glade for å se at den nye liturgien ønsker å ivareta et kjønns mangfold gjennom muligheten for å bruke pronomen best tilpasset den enkelte. Vi understreker derfor at det er viktig å opprettholde «NN» i ekteskapsinngåelsen.

8) Punktene 8 – 13 (Overrekkelse av ringer, forbønn, musikk/symbolhandlinger, salme, velsignelse, utgang)

”9 Forbønn” punkt ”II: fritt utformet bønn” bør bli alternativ ”C” i punkt ”I”. På denne måten åpnes det opp for å utforme en passende bønn til vigselshandlingen og for ekteparet, uten at det blir for ordtungt.

Hvis en lengre innledning om ekteskapet beholdes før skriftlesningene i (4) bør det her utformes en kortere og mer pregnant bønn for brudeparet.

8) Punktene 8 – 13 (Overrekkelse av ringer, forbønn, musikk/symbolhandlinger, salme, velsignelse, utgang)

”9 Forbønn” punkt ”II: fritt utformet bønn” bør bli alternativ ”C” i punkt ”I”. På denne måten åpnes det opp for å utforme en passende bønn til vigselshandlingen og for ekteparet, uten at det blir for ordtungt.

Hvis en lengre innledning om ekteskapet beholdes før skriftlesningene i (4) bør det her utformes en kortere og mer pregnant bønn for brudeparet.

«Herrens bønn» bør få lyde «Fader vår» slik Ordning for gudstjeneste innleder bønnen.

9) Det er lagt til 4 nye skriftlesningene som en kan velge å lese. Bør noe tas ut og/eller andre skriftlesninger tas inn?

1 Mos 2, 18-20

Det er positivt å trekke inn skapelsen og knytte dette til de relasjoner som også skapes mellom oss mennesker. Vi vil likevel påpeke at tekstens avslutning ”Men til seg selv fant mennesket ingen hjelper av samme slag”, gir en noe underlig og negativ klang til det hele. Vi vil derfor foreslå at skriftlesningen forkortes til følgende: 1 Mos 2,18-19.

Ruts bok 1:16-17.

Dette er en tekst som ofte er brukt i skeive lesninger av Bibelen, og vi oppfatter den som relevant og viktig for denne liturgiens funksjon.

Matt 19,4-6 og 1 Mos 1,27-28a

Disse tekstene som er faste lesninger i vigselfordningen fra 2003, bør beholdes som valgfrie, siden dette er tekster som mange vil finne relevante og som åpenbart bør finnes i en liturgi som er til bruk for alle par, uavhengig av kjønnsidentiteter.

Alternative tekster

Innenfor skeive lesninger av Bibelen er fortellingen om David og Jonatan gitt tolkninger som reflekterer vennskap og kjærlighet mellom to menn. Derfor vil vi foreslå som en valgfri lesning 1. Sam 18:1-4. Gal 3:26-28 bør også være blant de valgfrie tekster. Den er en tekst som uttrykker mangfoldet i fellesskapet i Kristus, både med hensyn til etnisitet, klasse og kjønn. Det er derfor en tekst som både er grenseoverskridende og inkluderende, og som derfor egner seg særlig godt i en vigselfordning som omfatter alle typer par.

Generelle betraktninger

Generelt er det mange lesninger å velge blant. En mulighet kan være å fjerne flertallet av dem, slik at det blir en tydeligere linje i utvalget. Det kan hjelpe presten og paret til å kunne finne andre passende tekster å velge som lesninger.

10) Forbønnsliturgi for likekjønnede og ulikekjønnede par.

Vi tenker at de samme endringer bør gjennomføres i forbønnsbehandlingen som i vigselfordningen.

11) Andre kommentarer

Her viser vi til innledningen med noen overgripende kommentarer og vurderinger.